

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

518.	Мұрат М.Ж.	Координациялық қосылыстар химиясы бойынша зертханалық курсты әдістемелік қамтамасыз етудегі онлайн материалдардың рөлі	2188
519.	Нұралина А.Ж.	Химия сабағында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	2192
520.	Пармантай Қ.Е.	Химияны оқу барысында оқушылардың өзіндік іс-әрекетін олардың интеллектуалдық дамуының құралы ретінде ұйымдастыру	2197
521.	Пердеханова А.А.	Дәрілік өсімдіктерді зерттеу барысында студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру	2202
522.	Сарсенғалиева А. Н.	Актуальные проблемы в химическом образовании для инженерных специальностей и предлагаемые решения	2206
523.	Серікбай А.М.	Мектеп оқушыларының химияға қызығушылығын қалыптастырудың тиімді жолдары	2209
524.	Сыздық А.Ф.	Полимерлер мен ауыр мұнай қалдықтарын қолданып, битумның қасиеттерін жақсарту	2213
525.	Ташманова Ж.А.	Химияны оқытуда STEM технологиясын пайдалану	2217
526.	Тобжанова А.Р.	Мыс(II) галогенидтері – ацетамид – қышқыл жүйесі негізінде координациялық қосылыстар: синтездеу және физика-химиялық қасиеттерін зерттеу	2222
527.	Тұрсынәлі Қ.	Қазіргі мектепте «Жаңа заттар мен материалдарды өндіру» элективті курсын оқыту: тәжірибе және нәтижелер	2227
528.	Хамит А.Ж.	PASS ONLINE пайдалана отырып N-бензоилпиперидин туындыларының биологиялық белсенділігін болжау	2232
529.	Шаихова Ж.Е., Калимолдина Л.М.	Целлюлозалық сорбенттер арқылы шарап материалдарын сорбциялық тазартуды зерттеу	2237
530.	Шатлыкова А.Т.	WOLFRAM ALPHA жасанды интеллект құралын химияны оқыту процесінде қолдану мүмкіндіктері	2241
531.	Adil K.Y.	Using the getcourse online platform for the unified national test in chemistry	2245
532.	Bazhikova Z.	Research of biologically active compounds from plants of the genus ACHILLEA L.	2249

СЕКЦИЯ 4.

МАТЕМАТИКА, МЕХАНИКА И МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ

ПОДСЕКЦИЯ 4.1 МАТЕМАТИКА

204.	Galeeva Dilara Rustemovna	Investigation of the effect of variable viscosity on the velocity of droplet motion in a planar channel	2253
205.	Mukhutdinova Aygul Ayratovna	Flow of liquid with variable viscosity in a partially cooled channel with a cavity	2257
206.	Melsova Alua	Effective methods of data visualization and statistical analysis	2259
207.	Nurgali Nurmadi	Concave function inequalities for accretive dissipative matrices of the τ –measurable operators	2264
208.	Onerkhaan A.	The connection of h -amalgamation and joint continuation properties for h - inductive theories	2268
209.	Sadvakassov Aidos	On determinantal inequalities of τ -measurable operators	2266
210.	Абсаматова Адия Дауыловна	Дискретті жалпыланған Рисс потенциалының өспейтін алмастыруынан туындаған конустардың өзара байланысы	2272
211.	Айдос Айбүбі	Нұқсанды дифференциалдық теңдеулердің жалпыланған шешімдері	2273
212.	Алдомжарова Томирис Аблайқызы	Шенелмеген коэффициентті бір дифференциалдық оператордың корректілік қасиеті	2276
213.	Альжанов Алдияр Маратович	Гармонический анализ на примере моделирования колебаний цен розничных товаров в Республике К азахстан	2279
214.	Бағымқызы Бағыжан	Эллис реологиясына негізделген сызықты емес дифференциалдық теңдеулердің аналитикалық және сандық шешімдері	2284

215.	Бақытжанова Гүлназ Нұрболқызы	Жоғарғы коэффициенті шексіздікте нөлге ұмтылатын үшінші ретті теңдеудің шешімділігі	2286
216.	Балагазинова Айым Муратовна	Дискретті салмақты лебег кеңістіктеріндегі дискретті салмақты максималды харди-литтлвуд операторы туралы	2288
217.	Гумарова Алия Балкыбековна	Дискретті Рисс потенциалының кейбір қасиеттері	2289
218. 5	Есеналы Алмас	Кездейсоқ графтар теориясының аппроксимациялары	2292
219. 6	Жолдасова Сымбат Жанбулатовна	Модули гладкости и коэффициенты рядов Фурье	2293
220. 7	Исенова А.А., Бағымқызы Б.	Айнымалы коэффициентті сызықты емес бюргер теңдеуі үшін қойылған бастапқы-шеттік есептің шешімділігі	2296
221. 8	Қайратқызы Агнур	Салмақтық Соболев кеңістігінде дербес туындылы дисперсиялық теңдеудің бейсызық тегістігі	2297
222. 9	Серимбетова Акниет Муратқызы	Весовая оценка для одного класса квазилинейных дискретных операторов	2300
223. 0	Смагулова Маржан Толлеугазиновна	Үйірткі операторының s сандары	2302
224. 1	Утепбергенова Аида Ерболқызы	Математикалық статистика әдістері негізіндегі ҰБТ нәтижелері мен уақыт арасындағы байланыс	2304

225. 1	Халыкберген Надияр	Интерполяционная теорема Марцинкевича-Кальдерона для дискретного пространства Лоренца	2307
226. 2	Чаякова Аяулы Даулетқызы	Математикалық статистика әдістерін жаратылыстану ғылымдарында қолдану	2309

ПОДСЕКЦИЯ 4.2 МЕХАНИКА

227. 1	Galeeva Dilara Rustemovna	Investigation of the effect of variable viscosity on the velocity of droplet motion in a planar channel	2316
228. 2	Mukhutdinova Aygul Ayratovna	Flow of liquid with variable viscosity in a partially cooled channel with a cavity	2319
229. 3	Абдибаттаева Айша Гизатхановна	Математическое моделирование распределение давление поверхность крыла	2322
230. 4	Алпысбаев Нұрәділ Қанатұлы, Махмутов Тілеуқан Қанатұлы	Орта қашықтыққа арналған ұға-ның аэродинамикалық сипатамаларын модельдеу	2325
231. 5	Базарбаев Тамирлан	Конечно-элементный анализ несущей конструкции буровой установки	2330
232. 6	Жанболат Әлихан Қанатұлы	Расчет и анализ аэродинамических характеристик автомобильного кузова	2334
233. 7	Жәлел Әділғазы Әлиұлы	Уран өндіруде жер асты шаймалау әдісін сандық модельдеу	2337

234. 8	Жуманбаева Айжан Сериковна	Численный расчет и сравнение моделей турбулентности при моделировании теплообмена в теплообменнике	2341
235. 9	Калиаскер Нұрболат Серікұлы	Қабықша түтікшелі жылу алмастырғыш құбырларындағы бензол мен салқындатқыштың (судың) ағын режимдері мен параметрлерін анықтау	2345
236. 0	Кәлімжан Әлия, Ерзат Мырзахан	Шаңсорғыш роботтың құрылымын жобалау	2348
237. 11	Кенжехан Батырхан Ернатұлы, Тілеубаева Аружан Жомартқызы	Моделирование профиля крыла бпла в зависимости аэродинамических характеристик	2352
238. 1	Маркова Лолита Валерьевна	Компьютерное моделирование падения капли на твердую поверхность в matlab	2357
239. 1	Паклин Леонид Сергеевич	Анализ принципов регулирования режимов резонансных колебаний двухмассной вибрационной машины	2362
240. 1	Рахимбеков Ислам Ерланович	Циклдік координаталық жүйелер үшін Раус әдісін қолдану	2365
241. 1	Русланов Бекнур Русланович	Разработка конструкции багажной аэродромной тележки и расчет на прочность их элементов	2369
242. 1	Тастан Мирас Нұрболатұлы	Өзен арнасын тазалау үшін гидроциклонды сорғылы қондырғылардың параметрлерін есептеу	2374
243. 7	Тілеубаева Аружан Жомартқызы, Кенжехан Батырхан Ернатұлы	Численное моделирование течения жидкости вокруг колеблющейся стенки на программном обеспечении ansys	2379

244. 8	Тулькибаев Чингис Куанышбаевич, Курманова Динара Есентаевна	Влияние граничных условий на теплообменный процесс в расчетах теплообменников	2382
245. 9	Чагин Даниил Михайлович	Влияние ударного взаимодействия на динамику горизонтальной двухмассной ударно-вибрационной площадки	2384

ПОДСЕКЦИЯ 4.3 МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ

246.	Serikov Samat	Optimization of algorithms for fingerprint search and matching using clustering and approximate nearest neighbor	2389
247.	Абат Дулат Ақниетұлы	Ейзенберг моделінің қиратушы толқын типті шешімдері	2393
248. 3	Абдреймова Айгерим Уриякизи	Сандық модельдеу әдістерін қолдана отырып, сызықты емес бөлшек спиндік жүйе үшін жаңа солитон шешімдерін әзірлеу	2396
249. 4	Алайдарова Мөлдір Мамырханқызы	Сандық модельдеуді қолдана отырып, күрделі сызықты емес спиндік жүйе Кауфман-Эккер теңдеуі үшін дәл оптикалық солитон құрылымдарын модельдеу	2400
250. 5	Алтынбек Ж., Алмахан Ер., Асилмаметов Б., Аманжол Ш., Акімхан А.	Числовая угадайка	2402
251. 6	Аскаров А., Әуезхан А., Ғазизханов Е., Баққали А., Сейтенова Б.	Қауіпсіз құпиясөз генераторы	2404
252. 7	Әбілхан Назым Ержанқызы	Есептеу тәсілімен сызықты емес бөлшек спиндік жүйелердің динамикалық теңдеуіне солитондық толқын құрылымын құру	2407

253. 8	Байбатыров Мерхат Маликович	Разработка веб-приложения для учета и сравнения достижений студентов	2410
254. 9	Бақытқан Д., Слямова А., Аширалиева А., Бүркітбай А.	Random модулі туралы	2412
255. 0	Баубек Б., Нурханова А., Альмухамбетова А., Боранов Н., Бегалы Б.	Цезарь шифры туралы	2415
256. 1	Беркімбаев Ислам Жарасқанұлы	Бір солитондық модельдің дисперсиясыз шегі туралы	2419
257. 2	Бисимбаев Рустем Ерланович	Нейросетевое моделирование в композиционных материалах	2421
258. 3	Елеусіз Ақбөбек Мұратбекқызы	Моделирование выбросов и их снижения в ЕНУ	2426
259. 1	Ергазиева Арина Гайдарқызы	Моделирование динамики развития Капчагайского водохранилища и прогнозирование с использованием искусственного интеллекта	2428
260. 5	Ерғазы Жансая Нұрғазықызы	Жоғары ретті сызықты емес жүйелерді бекітілген уақытта орнықтандыру	2431
261. 6	Жалбасов Абдирахим Шиндаулетович	Көшкіндерді зерттеу әдістері	2436
262. 7	Жанатбек Нұрбақ Нұрланұлы	Использование алгоритмов машинного обучения в диджитал маркетинге	2441
263. 8	Искакова Адина Серікқызы	Вилкоксон критерийін дәріхана бизнесінде машиналық оқыту арқылы қолдану	2444
264. 9	Камал Жайна	DFS алгоритмін қолдану арқылы графтармен жұмыс істеудің тиімді әдістері	2449
265. 2	Кәрғожа Арай Ардаққызы	Сызықты емес спиндік толқындарды модельдеу және динамикалық талдау	2451
266. 1	Кішкене Жұлдыз Асылбекқызы	DEEPFAKE және жасанды интеллект: цифрлық манипуляцияны математикалық модельдеу және анықтау әдістері	2454
267. 2	Мейірбек Құралай Айдынбекқызы	Мейрамхана бизнесіндегі жарнамалық тиімділіктің математикалық моделі	2459
268. 3	Мұқиятұлы Еламан	Бөлшек ретті туындылы Камасса-Холм теңдеуі және оның шешімдері	2462

269. 4	Серік Сабыржан Еркінұлы	Вариациялық есептеу есептерінде функционалдық экстремумды табу үшін жасанды интеллект әдістерін қолдану	2466
270. 5	Сұлтанбеков Жандос Мұсабекұлы	Машиналық оқыту алгоритмдері арқылы жылжымайтын мүлікті бағалау туралы	2468
271. 6	Төлеубек Жібек Ерболқызы	Графтағы циклді іздеу	2472
272. 7	Узахбаев Имангали Хангелди улы	Дамбаларды нақты уақыт мезетінде модельдеу	2475

ПОДСЕКЦИЯ 4.4

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ

533.	Абайұлы Есқанат	«Оқыту тиімділігін арттыру үшін практикалық мазмұны бар геометриялық есептерді қолдану»	2479
534.	Абдирова Кәмшат Махамбетиярқызы	7-9 сынып оқушыларының геометрия пәнінде функционалдық сауаттылығын арттырудың маңызы	2484
535.	Абдрахманова Жұпар Қабидоллақызы	Математикалық білім берудегі жасанды интеллект	2488
536.	Абдуллаева Амина Асанхановна	Математикалық біліктерді қалыптастыруда «тіреу белгілерін» ұтымды қолдану тәсілдері	2493
537.	Адібай Аяулым Таубайқызы	Математикада критикалық ойлауды дамытуға арналған креативті әдістер	2496
538.	Альбертқызы Бибі	Орта мектепте математиканы гуманитарлық пәндермен байланыстыра оқыту	2501
539.	Аманбай Меруерт Маликқызы	Geogebra пайдалану арқылы геометриялық салуларды жүргізу	2506
540.	Аманжолова Ажар Дастанқызы	« $(a \pm b)^2$ және $a^2 - b^2$ формулаларының геометриялық мағынасы»	2510
541.	Амангельдина Гульдана	Үлгерімі төмен оқушыларға арналған математиканы оқытуда кейбір тәсілдерді тиімді қолдану	2514

542.	Айбосын Гүлзия	Қытайдың математикалық олимпиадалық дайындық жүйесі және Қазақстан үшін оның әдістемелік бейімделуі	2518
543.	Аяпбергенова Аяна Женисовна	Интеграция искусства в сферу преподавания математики	2523
544.	Әлдиева Жұлдыз Әбдіқадырқызы	Математика пәнін оқытуда дамыта оқыту технологиясын пайдалану	2525
545.	Бақыт Ерқанат	Математикалық есептер арқылы оқушылардың	2531
546.	Барлыбай Ақниет	Сабақта оқушылардың белсенділігін арттыру үшін дайын сызба және модельдер бойынша тапсырмаларды қолдану	2533
547.	Батталов Суңғат	Көпжақтар қималарын мектеп геометрия курсында салу әдістемесі	2537
548.	Бахадир Ақтолқын Копжанқызы	Мектеп оқушыларының оқуының тиімділігін арттыру үшін математика сабағында сюжеттік есептерді пайдалану	2541
549.	Бекдаулетова Томирис	Математика сабағында әдістемелік нұсқауларды цифрлік форматта қолдану ерекшеліктері	2545
550.	Боранбаев Нұрқасым Өскенбайұлы, Сейтжанова Аяулым Маралқызы	Фактор топ және оның дербес жағдайлары	2550
551.	Дүйсенбаева Шұғыла Саматқызы	Математика сабағында өмір тәжірибесіне негізделген тапсырмалар	2554
552.	Ерболат Аружан	Математика сабағында 5–8 сынып оқушыларына арналған мәтіндік есептерді жүйелі түрде топтастыру және олардың тиімді шешу жолдарын қарастыру	2557
553.	Еримбет Дана Каирғалиқызы	Білім сапасын бағалаудың халықаралық зерттеулерінің математикалық сауаттылық тапсырмалары бойынша оқушыларды дайындау	2560
554.	Ермекбаев Айдос Елубаевич, Хасенова Тилеужан Сериковна	Методика преподавания математики для студентов обучающихся по программе foundation для подготовки к ент	2564

555.	Есентурова Акерке Халеловна		«Жасанды интеллект: математиканы оқытудың жаңа мүмкіндіктері»	2567
556.	Жәрдембек Ғалима		Мектеп бағдарламасының 8-9 сыныптарындағы математика сабағында цифрлық технологияларды қолдану әдістері	2570
557.	Жұмағазы Шұға		Күрделі математикалық ұғымдарды визуализациялау арқылы оқыту	2580
558.	Жұмахан Оралбайқызы	Ақниет	Математикалық диктант: оқушылардың білімін бекітудің тиімді құралы	2585
559.	Ибадулла Айғалиқызы	Шұғыла	«Проблемалық оқыту арқылы мектеп оқушыларының математика бойынша зерттеушілік дағдыларын жетілдіру»	2588
560.	Икрамов Сағатбекұлы	Ізет	Орта мектепте алгебраны оқыту процесінде тіректік конспектіні пайдалану	2592
561.	Иманбетова Мұратқызы	Ақпейіл	Дифференциалдық теңдеулерді мектеп оқушыларына жас ерекшеліктерін ескере отырып оқыту технологиялары	2596
562.	Калапбергенова Бауыржановна	Дана	Биология студенттеріне жоғарғы математиканы оқытудың ерекшеліктері	2599
563.	Карагизова Ролланқызы, Диана Жасуланқызы	Даурия Даулетжан	Геометрия пәнінде бір есепті әр түрлі әдістермен шешу	2602
564.	Каримова Нурболатқызы	Акерке	Сызбалар арқылы математикалық есептерді модельдеу: оқытудағы жұмыс дәптерінің рөлі	2605
565.	Кеңес Жеңісбайқызы	Гулден	Мектеп математика курсында теңсіздіктерді оқытудың маңызы	2606
566.	Кеңесбай Нұржігітұлы	Бақдәулет	Бұрыш хордасы	2611
567.	Қабиден Ерланұлы	Қуаныш	Индивидуальный анализ и рекомендации для учеников с использованием ии	2611
568.	Қалдыбек Асылбекұлы	Асылжан	Дифференциалдық теңдеуді грин функциясы әдісімен шешуді оқытудың әдістемесі	2618
569.	Құлымбет Төрегелдіқызы	Ақзер	Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудағы pisa	2622
570.	Құсайнова Қанатбекқызы	Айдана	Оқушылардың математикалық қабілеттерін диагностикалау мен бағалау әдістері	2626

571.	Марден Қайратқызы	Аяулым	Геометрия сабағындағы топтық жұмыс арқылы оқушылардың белсенділігі мен ойлау қабілетін дамыту	2630
572.	Мейманкулова	Сабина	Мектеп геометрия курсындағы салу есептерінің маңыздылығы және факультативтік сабақтардағы қолданылуы	2634
573.	Мейрам	Серікболсын	Арифметиканың негізгі теоремасы	2638
574.	Мухамедиярова Анарбекқызы	Ақмарал	Сызбалар арқылы математикалық есептерді модельдеу: оқытудағы жұмыс дәптерінің рөлі	2641
575.	Мұрат Әділханқызы	Ақбөпе	Декарт координат жүйесін оқыту: тиімді әдістер мен практикалық тапсырмалар	2644
576.	Наматулла	Зарина	7-9 сынып алгебрасындағы “теңдеулер мен теңдеулер жүйесі” бөлімін тапсырмалар арқылы оқыту әдістемесі	2648
577.	Несиптаева Арнуровна, Турмухаметова Кайрбековна	Нурай Гульназ	Использование ии в методике преподавания математики	2652
578.	Нұржан	Мейір	Интерактивті технологияларды пайдалану арқылы математиканың логикалық негіздерін оқыту	2655
579.	Нұржанқызы	Алтынай	10 сынып геометриясын оқытуда проблемалық оқыту технологиясының элементтерін қолдану және оған мысалдар	2660
580.	Орынбасар Шоқанқызы	Жангүл	Көпмүшелер туралы олимпиадалық есептерді шешу әдістері	2663
581.	Омирсерик	Султан	Геймификация в обучении математики в школе	2667
582.	Сабыров Ердосович	Фархат	Стереометриялық есептерді шешуде жасанды интеллект моделін қолдану	2671
583.	Сайлау Оразбайұлы, Мәдіханқызы	Әлия	Оқушыларды олимпиадаға дайындаудағы диофант теңдеулерін шешу әдістері	2674
584.	Сафин Мейірханқызы	Ақерке	Сингапурлық оқыту әдістемесі: 7-сыныптың алгебра сабағында «апгрейд 45 минут» моделін қолдану	2678

585.	Сеитханова Медетқызы	Арна	«Алгебра және анализ бастамалары» курсында формулаларды түрлендіру әдістемесі	2683
586.	Сексенбай Бекзатқызы	Айтолсын	«Жоғары математиканы оқыту үшін жасаңды интеллект негізінде интерактивті оқу материалдарын жасау»	2686
587.	Сарсенбаева Ақниет		Математика пәнін оқытуда ag және vr технологияларын қолдану	2690
588.	Серік Мерей Әсетқызы		10-11 сыныптарда қазіргі заманғы цифрлық технологияларды пайдаланып математиканы оқытудың теориялық негіздері	2696
589.	Сәбит Сағидолақызы	Елдана	Оқушылардың шығармашылық ойлауын қалыптастыру үшін парадоксалды есептерді пайдалану	2701
590.	Смаг Нұрланқызы	Жанерке	Рационал және иррационал енгізілген радикалдар: жіктелуі және әдістемесі	2704
591.	Сұлтанғазы Серікқызы	Аружан	10-сынып математикасы негізінде инклюзивті білім беру теориясы мен практикасы	2707
592.	Сыздыкова Жомартовна	Анар	Координаталық әдіс арқылы стереометрия есептерін шешу жолдары	2712
593.	Сыздыкова Жомартовна	Анар	Ұбт-ға дайындық: координаталық әдісті тиімді пайдалану	2715
594.	Сырымқызы Мөлдір		Тарихи контекст негізінде қарапайым тригонометриялық теңдеулерді оқыту әдістемесі: теория және тәжірибе	2719
595.	Таджекеева Рабаевна, Карлыгаш Муратхановна	Акмарал Оспанова	Математика және тарих пәндері интеграциясының маңызы мен артықшылықтары	2723
596.	Тасболат Ержановна	Актоты	Visible thinking в преподавании математики: как сделать мышление учащихся видимым для повышения их понимания и навыков решения задач	2727
597.	Тубетова Арманқызы	Малика	«Python негізіндегі интерактивті құрал жасау арқылы ықтималдық есептерін шешуді оқыту»	2730

598.	Тельманова Жаркыновна	Баян	Математика сабақтарында виртуалды және аралас оқыту	2735
599.	Тиллабек Мөлдір		Мектеп курсында тригонометрияны оқытудың тиімді әдістемесі	2739
600.	Тлеухан Баян		Ою-өрнектер группасының кейбір қасиеттері	2744
601.	Турекасым Ибрагимқызы	Жанар	Қысқаша көбейту формулаларының геометриялық мағынасы	2745
602.	Тынысбеков Арыстанбек Ардақұлы		Қолданбалы есептер негізінде комбинаториканы оқыту әдістемесі	2750
603.	Хасенова Жандарбековна	Дильназ	Тригонометриялық теңсіздіктерді шешу әдістерінің тиімділігі мен кемшіліктері	2753
604.	Хусенбай Алина		Стереометриялық есептерді шығаруда компьютерлік бағдарламаларды қолдануға мұғалімдерді оқыту әдістемесі	2757
605.	Шамелкан Шұғыла		Әлеуметтік медиа мен жасанды интеллекттің көпмүшеліктерді оқыту мен үйрету тәжірибесіне интеграциясы	2762

ПОДСЕКЦИЯ 4.5

КРИПТОЛОГИЯ

606.	Абдуалиев Оразалыұлы	Алмас	Эдвардсдың эллипстік қисықтары	2765
607.	Бөрібай Мұқтарұлы	Мирас	Полиалфавиттік Евклидтік шифрды криптоталдау	2767
608.	Джубатканов Қуаныш		Эволюция машинного обучения в криптографии: от теории к постквантовой безопасности	2769
609.	Ельтаев Уалиханович	Адильхан	Криптожүйелердегі қайталанбайтын шифрлаудың криптоанализі	2774

610.	Жуматаева Дильназ	Берлекэмп алгоритмі	2775
611.	Мұханбетқалиева Назерке Нұрланқызы	Ашық кілтті криптографиялық хаттамаларда гиперэллиптикалық қисықтарды қолдану	2777
612.	Өтепберген Ақтілек Дінмұхамбетқызы	Блокчейн жүйелерінде көпфакторлы аутентификацияның тиімділігін арттыру үшін математикалық модельдер мен алгоритмдер.	2782
613.	Серікбай Мәншүк Қуанышқызы	Интернет-коммерция үшін заманауи деректерді қорғау протоколдарының тиімділігі	2787
614.	Соороков Даулет	Блокчейн технологиясы бойынша зерттеу	2791

СЕКЦИЯ 5

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

ПОДСЕКЦИЯ 5.1 СОВРЕМЕННЫЕ МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРОЦЕССЫ

615. 1	Абилкасымова Т. Т., Акишева А. Е.	Қазақстанның көпполярлы әлем қалыптастырудағы рөлі: БРИКС және Ғаламдық Оңтүстіктегі ынтымақтастық	2793
616. 2	Амангужинов А. Б.	Начало великого пути: юность и становление Наполеона Бонапарта	2798
617. 3	Алимова М.	Некоторые вопросы взаимного сотрудничества между республиками Кыргызстан и Казахстан: Экономический аспект	2800
618. 4	Ауазбек А.М.	Жасанды интеллект және киберқауіпсіздік: Халықаралық аренадағы жаңа сын-қатерлер.	2803
619. 5	Бегалы Н. Б.	Климаттың өзгеруі және Оңтүстік-Шығыс Азияның экологиялық мәселелері	2806
620. 6	Бейсенғалиева А. Б.	Образ Казахстана в мировых СМИ и международных рейтингах	2809
621. 7	Булатова И. Б., Малик С. Б.	Анализ института рабства в историческом контексте и его отражение в жизни современного общества	2813
622. 8	Гиздетдинов С. Н.	Присутствие Европейского союзав центральной Азии: Конкуренция и перспективы сотрудничества	2819
623. 9	Давлетқан Т.Т.	Незаконная трудовая миграция Казахстанцев в Южную Корею: Проблемы, причины и влияние на взаимоотношения двух стран	2823
624.	Ескермесова А. Қ.	Туризм индустриясы: Оңтүстік Шығыс	2828

**ОРТА МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКАНЫ ГУМАНИТАРЛЫҚ ПӘНДЕРМЕН
БАЙЛАНЫСТЫРА ОҚЫТУ****Альбертқызы Бибі**bibi86047@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті Механика-математика факультеті,
Алгебра және геометрия кафедрасының 1 курс магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Б.А. Дуйсенғалиева

Аннотация

Бұл мақалада орта мектепте математиканы гуманитарлық пәндермен байланыстыра оқытудың тиімді жолдары қарастырылады. Математика мен гуманитарлық білімдердің интеграциясының мәні мен маңызы, негізгі кезеңдері, оның жүзеге асырылуы үшін қажетті педагогикалық және жеке қасиеттер анықталған. Сонымен қатар, математиканы гуманитарлық пәндермен байланыстыра оқыту әдістері мен тәсілдері, сондай-ақ осы әдістің оқушылардың ойлау қабілетін дамытудағы рөлі қарастырылған. Мақалада білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес математиканы гуманитарлық пәндермен ұштастырудың практикалық нәтижелері көрсетілген.

Кілттік сөздер: Интеграция, гуманитарлық бағыт, пәнаралық байланыс, гуманитарлық пәндердегі математикалық құрылымдар.

Кіріспе

Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде пәндердің өзара байланысын тереңдете қарастыру және оқушылардың дүниетанымын кеңейту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Математика – табиғаттың заңдылықтарын түсінуге және өмірлік жағдайлармен байланысты мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін дәйекті ғылым. Ал гуманитарлық пәндер, әсіресе әдебиет, тарих, философия, тіл білімі, адамның рухани және мәдени дамуын зерттейді. Осы екі түрлі сала арасында тығыз байланыс орнату, оқушылардың жалпы білімін тереңдетуге және олардың сыни ойлау дағдыларын дамытуға септігін тигізеді.

Негізгі бөлім

Қазіргі педагогикада «интеграция» ұғымы білім беру процесінің негізгі категориясы ретінде қарастырылады. Интеграцияға жүгіну қажеттілігі жоғалған байланыстарды қалпына келтірумен байланысты, бұл процес «дифференциация» ұғымымен қарама-қайшы келеді. Дифференциация пәндер арасында шекаралар мен айырмашылықтар тудырса, интеграция сол айырмашылықтарды жоюға, пәндерді біріктіруге бағытталған.

Дисциплинарлық шектеулер мен тақырыптардың бөлшектенуінен туындайтын мәселелерді байқаған кейбір зерттеушілер, білімнің әртүрлі салаларын біріктіріп, оларды біртұтас картинаға айналдыру қажеттігін айтады. Осы мақсатта олар интеграцияны негізгі механизмдердің бірі ретінде қарастырады, оның негізі – әлемнің тұтас бейнесін, кез келген құбылысты тұтас түсіну, сондай-ақ баланың санасының бүтін табиғатын ескеру.

Интегрция негізі XIX ғасырдың ортасында пайда бола бастады. Бұл кезеңде пәндердің өзара байланысы мен бірігуі туралы идеялар айтылды. Ал, пәнаралық интеграцияның жүйелі түрде қолданылуы XX ғасырдың ортасында, жаңа педагогикалық тәсілдер мен теориялардың дамуы нәтижесінде басталды. Бүгінгі күні гуманитарлық және математикалық білімдерді интеграциялау басты тақырыпқа айналды.

Интеграциялық процестерді білім беру жүйесінде гуманитаризация идеясына негіздеу маңызды. Гуманитаризация – бұл оқушының ішкі әлемін түсінуге және кеңейтуге бағытталған пәндерді дамыту, яғни «математика тек математик үшін» немесе «физика тек ҰБТ үшін» емес, білімнің оның ішкі дүниесін байытатын бағытта болуын көздейді. Гуманитаризация деңгейі – бұл пәндер оқушының әлемін тұтас түсінуге бағытталған ең жоғары деңгейдегі интеграция. Интеграцияның нақты жолдары мен әдістерін болжау қиын, бірақ ғылыми және практикалық

тәжірибелер негізінде табиғи-математикалық және гуманитарлық білімдер интеграциясын жасауға талпыныс жасалды.

Атақты орыс физигі академик Я.Б. Зельдович былай деп атап көрсетті: "Пресловутое противопоставление лириков и физиков (а заодно и математиков) придумано поэтом Б. Слуцким, т.е. "лириком". В математике, как и других естественных науках, больше поэзии, чем думают профессионалы - лирики" [1]. Яғни, біз ойлағандай математика мен әдебиет екі бөлек әлем емес. Математика да біз ойлағаннан да көп поэзия бар. Ғылым тарихынан белгілі болғандай, көптеген гуманистер біздің қазіргі заманғы дәл жаратылыстану – математика ғылымдарын жасауға зор үлес қосқан. Осыған байланысты бірнеше мысалдар қарастырып көрейік. Адамзат тарихындағы ең әмбебап ғылыми данышпандардың бірі, қазіргі математиканың негізін салушылардың қатарында болған Г. Лейбниц білімі және ғылыми кәсібі бойынша заңгер, философ және тамаша шешен болған. Француз математигі, көптеген математиканың салаларының жасаушының бірі болған Пьер де Ферма мамандығы бойынша заңгер және жарқыраған полиглот болған. Қазіргі кванттық физиканың негізін қалаушылардың бірі, француз физик-теоретигі Луи де Бройль өз мамандығы бойынша филолог болған екен және тарихты жақсы көріп, саясатқа араласқан. Көпшілікке танымал математик-әйел С.В. Ковалевская әдеби талант иесі болған. Ол өз сөзінде: «Ақынжанды болмаған адам – математик бола алмайды», – деп айтқан. Осы секілді жүздеген мысалдарды келтірсек болады [2]. Сонымен, математика мен гуманитарлық ғылымдар табиғаты жағынан әртүрлі болып көрінгенімен, олар бір-бірімен тығыз байланысты және дүниені тану мен ғылымды дамытуда бірін бірі толықтыра алады.

Интеграцияның негізгі кезеңдерін анықтауға тырысайық:

Бірінші кезеңде әртүрлі пәндерден алынған ұқсас тақырыптар (ұқсас формулалар, идеялар, ойлау құрылымдары және т.б.) қатар зерттеледі. Бұл кезеңде ассоциативті ойлау, қиял, әлемді терең түсіну, мәтіндермен жұмыс істеу және түрлі құбылыстардың аспектілерін білу маңызды.

Екінші кезеңде математикалық және гуманитарлық білімдерді біріктіретін бейнелер, метафоралар және символдар ізделеді. Мұнда бейнелі ойлау, импровизация, кеңейтілген қиял және мета-позицияны қабылдау қабілеттері қажет.

Үшінші кезеңде мағыналық қосылыстар мен өзара байланыстар пайда болады, бұл жаңа идеялар мен мағыналардың туындауына себеп болады, нәтижесінде тұтас, айқын түсінік қалыптасады. Бұл кезеңде эвристикалық ойлау, шығармашылық және интуиция маңызды рөл атқарады.

Төртінші кезеңде интеграция нәтижелері нақты түрде көрінеді, мысалы, мини-сценарий, эссе немесе аңыз түрінде. Бұл кезеңде сөз өнері, қысқа және бейнелі түрде ойлар мен сезімдерді білдіру маңызды.

Мектеп тәжірибесінен нақты мысал келтірейік. Математика сабағында «шеңбер» ұғымын оқығанда, бұл терминнің қатаң анықтамасы беріледі, содан кейін оны сызады, шеңберді дөңгелекпен, сферамен және шармен салыстырады. Ал одан кейін оқушылар оған түрлі қосымша ассоциациялар береді: «дөңгелек», «толық нәрсе», «айналу қасиетіне ие», «аяқталу», «гармония», «бүтін», «ең мінсіз пішін», «шеңбердің орталығы әрбір нүктеден бірдей қашықтықта орналасқан» және т.б. Осы сәтте кейбір сипаттамалармен шеңберді көптеген ойшылдар да сипаттағанын байқау қиын емес. Сондықтан ол ең кең тараған және құрметті символдардың бірі болып табылады.

Этикалық сабақтарда немесе сынып сағаттарында адамның өмірінің толықтығы мен аяқталуы, оның жанының толықтығы, ішкі әлемінің кемелдігі, адамдар арасындағы қарым-қатынастар туралы айтқанда, біз еріксіз түрде шеңбер, дөңгелек және шар туралы ойлаймыз. Бастауыш сыныптарда балалар адамның түрлі қасиеттерін түсіну үшін жиі ромашка, күн, жер шары, ауа шары сияқты бейнелерді пайдаланады.

Осылайша, математикалық және этикалық білімдерді біріктіру кезінде гармония, аяқталу, тепе-теңдік, «алтын орта» сияқты бейнелер пайда болады. Бұл кездейсоқ емес. Мысалы, Аристотель этикада ізгілік ортасын түсіну үшін шеңбердің қасиетін былай

қолданады: «Ендеше, біз ізгілік деген не екенін қарастырамыз. Ол, бәлкім, қарама-қарсы құштарлықтардың арасындағы ортада жатыр. Сондықтан да, мінез-құлқымен құрметке ие болғысы келетін адам сезімдердің кез келген қозғалысында орта жолды сақтауы керек. Бұл да ізгі адам болуды қиындатады, өйткені кез келген іс-әрекетте орта жолды ұстану қиын. Мысалы, шеңберді кез келген адам сыза алады, бірақ оның ортасын табу оңай емес; дәл сол сияқты ашулану оңай, оған қарама-қарсы шектен шығу да оңай, бірақ орта жолда қалу қиын. Әдетте сезімдердің кез келген қозғалысында ортадан алшақтау оңай, ал бізді мадақтайтын ортаға жету қиын. Сондықтан да ізгілік сирек кездеседі» [3].

Математикалық және гуманитарлық білімдерді интеграциялау барысында ғылыми ақпаратты бұзбай, оны бейнелер, метафоралар мен символдар арқылы көрнекі әрі әсерлі контекстерге енгізу өте маңызды. Бұл әдіс білімді бала үшін жат емес, өзіне жақын әрі түсінікті етеді. Сонымен қатар, математикалық және гуманитарлық білімдерді интеграциялауды ауызша деңгейде үйрену қиын екенін атап өткен жөн. Сондықтан мұғалімнің көрсетер үлгісі ерекше маңызды. Байқағанымыздай, әртүрлі салалардан ақпарат жинауға қызығушылығы бар кең эрудиция қажет.

Математика мен әдебиет

Математика мен әдебиеттің арасында байланыс орнатудың бір мысалы ретінде поэзияны қарастыруға болады. Поэзияда ұйқас, ырғақ және құрылым математикалық ұғымдарға ұқсас элементтерді қолданады. Оқушыларға өлеңдердің құрылымын талдағанда, ұйқастар мен ырғақтардың математикалық негіздері туралы түсінік берілуі мүмкін. Мысалы, өлең жолдарының ұзындығы, ұйқастың біркелкілігі мен симметриясы – осының бәрі математикалық тұрғыдан талдануы мүмкін.

Өлең есептер

Заманымыздың ақиық ақыны, бірнеше өлең кітаптарының және халық арасына кең тараған бірқатар әндердің авторы, балладалары мен поэмалары дүние жүзі халықтарының 20-дан астам тілдеріне аударылған Мұхтар Шахановты қазірде білмейтін қазақ жоқ шығар. Ақынның «Арифметикадан басталған өлең» атты шығармасы:

Бірге бірді қосқанда не болады?

Онда өмірден бойдақтар жоғалады.

– деп басталатын. Бұл шығарма өмірдегі жалғыздықпен табанды түрде күресуге арналған болса керек. Егер бұл өлең жолдарын мұғалімдік кәсіпке қарай оңтайландырып, сол бағытта айтар болсақ қалай болар еді? Қарап көрейік:

Бірге бірді қосқанда не болады?

Онда оқушы танымы молаяды.

Ақын айтқан жалғыздықтың жоғалуы жеке-дара екі адамның қосылуына байланысты болса, мен айтқалы тұрған оқушы танымының молаюы – өз сабақтарын өзге пәндермен байланыстырып, оқушыға кең көлемде ақпарат ұсына алатын мұғалімнің әрекеті болса керек.

Математика сабақтарында оқушылардың логикасын дамытып, саралап-талдау қабілетін арттыру мақсатында өлең-есептерді қолдану жан-жақты оң әсер береді. Қазақтың кара ұйқасына құрылған есептерді шығару қарапайым кара сөзбен жазылған есептерге қарағанда жеңіл тиюі мүмкін. Мұны өлең сөздерінің еліктіріп, өзіндік бір әлемге ертіп кететін қасиетінің бар екендігінен деп түсіндіруге болса керек.

Математика мен тарих

Математика мен тарихтың байланысын зерттеу оқушыларға тарихи процестерді, уақытты өлшеуді, географиялық кеңістіктерді түсінуді жеңілдетеді. Мысалы, тарихи оқиғалардың хронологиясы мен уақытша арақатынастарды математикалық тұрғыдан қарау – оқушылардың уақыт ұғымын дұрыс қабылдауға көмектеседі.

Бүкіл адамзаттың тарихын, оның ішінде туып-өскен алтын бесігіміз, отанымыздың тарихын оқып-білу оқушылардың абыройлы міндеті. Осы орайда математиканың да оқушылар санасында тарих сабақтарында өткен білімдерін нақтылап, немесе тарихи оқиғалар, тұлғалар мен деректер жайлы қосымша білімдерді есеп арқылы қалыптастыруда алар орны ерекше. Тарихи есептерді шығара отырып, оқушылар есеп шартында баяндалған оқиға жайлы білетін білімдерін көрсетер болса, бұрын-соңды тарих сабақтарында өтпеген тақырыптар жайлы алдын-ала мәліметтер алуға мүмкіндігі болады.

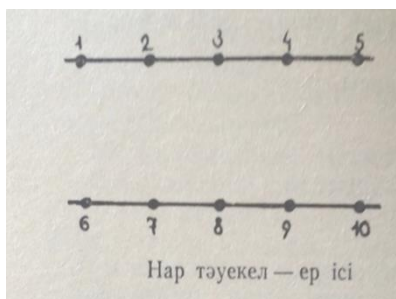
Есеп: Нар тәуекел – ер ісі

Сырым Датұлы – Кіші жүз шаруаларының көтеріліс басшысы (1753-1802 жж). Ол өз сарбаздарына шабуылдың талай қыр-сырын, иірімдерін үйретіп, батылдыққа жаттықтырды. Бірде ол Барақ батырға мынадай жаугершілік тапсырма берді (1-сурет):

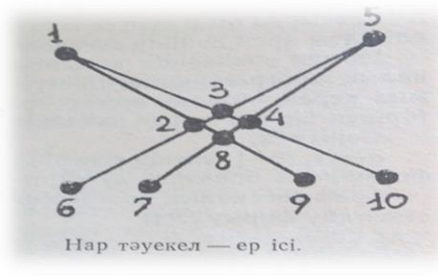
– Көрдің бе жау келетін тұсты?

– Иә.

– Онда бес-бестен екі қатарға орналасатын сарбаздарды суреттегідей төрт сарбазды қозғау арқылы жауға үрей туғыз. Сөйтіп 3500 сарбаз басқаша көрініс тапсын.

1-сурет

2-сурет

Ол өз жораларымен ақылдасып, есепті шешті. Сен не ойлайсың? Бұл мүмкін бе?

Жауабы: Барақ батырдың жауабы суретте (2-сурет) келтірілген:

Бұл есепті, әрине белгілі бір тақырыпты оқыту немесе бекіту кезеңінде қолдануға келмейді. Есесіне, бұл есепті көбіне факультативтік сабақтарда, алғыр оқушыларды республикалық сайыстар мен олимпиадаларға дайынбау барысында қолдануға болады. Сонымен қоса, логиканы дамытуда да үлкен рөл ойнайды.

Математика мен тіл білімі

Математика мен тіл білімінің арасында да байланыс бар. Математиканың құрылымдық сипаты мен тілдің грамматикалық құрылымдарын салыстыру арқылы оқушылардың тілдік түсінігін жақсартуға болады. Математикалық дәлелдер мен тілдің грамматикалық ережелері арасындағы ұқсастықты анықтау, тілдік құрылымдардың жүйелігін түсінуге мүмкіндік береді.

Математика мен қазақ тілін оқыту барысындағы ілеспелі пәнаралық байланыстың келесідей мысалын көрсетуге болады. 6 сыныпта «Сан есім» тақырыбы оқытылады. Мұнда есептік сан есімдер де, реттік сан есімдер де және олардың септелуі оқытылады. Математика пәнінің мұғаліміне осыны ескеріп, келесідей тапсырма беруге болады. № 953 жаттығуды орындау кезінде оқушыларға өрнектерді сөзбен жазуды тапсыруға болады:

➤ $|-8| - |-5|$ (минус сегіздің модулінен минус бесің модулін азайту)

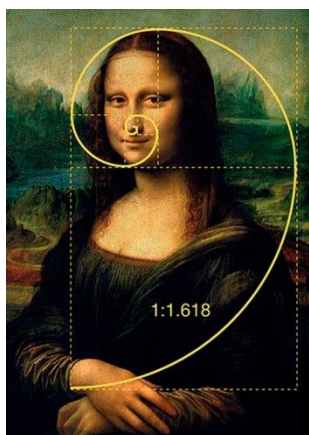
➤ $|28,52| : |-2,3|$ (жиырма сегіз бүтін жүзден елу екінің модулін минус екі бүтін оннан үштің модуліне бөлу).

Қазақ тілі пәнінің мұғаліміне де өз сабақтарында ұқсас тапсырмаларды беруге ұсыныс жасауға болады.

Математика және өнер

Математикалық ойлаудың іздері кескіндемеде де байқалады. Картинадағы заттарды табиғи және әдемі орналастыру үшін әртүрлі дәуірлердің суретшілері алтын қима принципін қолданған.

Бұл қатынас көне және орта ғасырлардағы математиктер «Құдайдың пропорциясы» деп атаған. Оның мәні шамамен 1,618. Бұл принципті итальяндық суретші әрі ғалым, өнердің Ренессанс дәуіріндегі ең ірі өкілдерінің бірі Леонардо да Винчи өзінің (3-сурет) «Мона Лиза», «Жарлық айту» (4-сурет) және басқа картиналарында қолданған. Алтын қима көрерменнің көзін тартатын эстетикалық жағынан үйлесімді болғасын көптеген ұлы суретшілердің туындыларында кездеседі [4].

3-сурет

4-сурет

Математика өнерге тек пропорция ғана емес, симметрия сияқты тағы бір маңызды математикалық ұғымды да сыйлады. Симметрияны барлық өнер түрлерінен көруге, тыңдауға және сезінуге болады. Өнерде симметрия көбінесе композицияны орталыққа негіздеп, сол және оң жақтың бірдей немесе айтарлықтай ұқсас болуын қамтамасыз етеді. Бұл әдіс, әсіресе, архитектурада, мүсін өнерінде, сурет салуда кеңінен қолданылады. Симметрия арқылы өнер туындыларына әр түрлі мәңгілік және беймәлім мәндер қосылады, ол көрерменді терең ойға салады.

Математика тек абстракция мен дәлдікті ғана емес, сонымен қатар көркемдік пен шығармашылықты да қамтиды. Сонымен қатар, өнер өзінің композициялық құрылымы мен формалары арқылы математикалық ұғымдарды қамтиды.

Қорытынды

Математиканы гуманитарлық пәндермен байланыстыра оқыту – оқушылардың әлемге деген көзқарасын кеңейтіп, олардың логикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл пәндер арасындағы шекараны бұзып, білім беру процесін тұтас әрі кешенді етеді. Математика мен гуманитарлық ғылымдардың үйлесімділігі оқушыларға тек ғылыми білім ғана емес, сонымен қатар мәдени және рухани тұрғыдан да тереңірек түсінік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Волошинов А.В. Математика и искусство. – М.: Просвещение, 2000. – 335 с.
2. Беньковская Т.Е. Литература в условиях интеграции // Литература: учеб.-метод. прил. к газ. Первое сентября. – 2010. – № 7. – С. 22-23.
3. Ж.А. Жүсіпова. Педагогикалық шеберлік. – Алматы, 2011. – 316.
4. Queneau R. Sur les suites s-additives J. Combinatorial Theory 12, 1972, p. 31-71.